

Aulikki ja Laura Maria – Tält ja tois puolt osa 18

AM=Aulikki Mäkinen

LML=Laura Maria Latikka

HH=Hanna Heino

- LML - Tervetuloa uuteen podcast-jaksoon! Minä olen Laura Maria Latikka, Maarian kirkkoherra.
- AM - Ja minä olen Aulikki Mäkinen, Turun tuomiorovasti. Meillä on tänään vieras. Kukas sinä olet?
- HH - Minä olen Hanna Heino, ja työskentelen Turun yliopistolla, Tulevaisuudentutkimuksen yliopisto-opettajana ja olen myös Maarian seurakunnan seurakuntaneuvoston jäsen.
- AM - Mitä on tulevaisuus? Jos aloitetaan näistä peruskäsitteistä, niin mitä tulevaisuudentutkijalle tarkoittaa tulevaisuus?
- HH - Tulevaisuus on sellainen, mikä ei ole vielä toteutunut, ei ole vielä olemassa, mutta mistä me voimme ehkä saada jotain heikkoja signaaleja ja vihjeitä, ja jota me voimme ennakoida, että millaiseksi se tulevaisuus ehkä muotoutuu.
- LML - Miten sinä kiinnostuit siitä alasta?
- HH - No, ihan sattuman kaupalla päädyin työskentelemään Tulevaisuudentutkimuskeskukseen silloin heti kun olin maisteriksi valmistunut. Pääsin töihin yhteen tutkimushankkeeseen, ja sitten se hanke sijoitettiin sinne Tulevaisuudentutkimuskeskukseen, ja sitä kautta huomasin, että hei, tämähän on aivan kiinnostava ja mahtava tieteenala, joka silloin vasta itse asiassa hakikin sitä, että onko se tieteenala vai onko se vain, mikä se on. Mutta nyt se on jo vakiintunut tieteenalaksi, ja siellä on myös opetusta sillä alalla. Ehkä se oli jonkinlainen johdatus, että sinne päädyin.
- LML - Joo, tulevaisuuden tutkimus on kyllä kirkon koulutuksissa kulkenut tai tällaisissa eri tapahtumissa, mitkä ovat koulutuksellisia aika pitkään kanssa jo. Eikö olekin? Minä olen ainakin muutamaa luennoitsijaa kuullut useamman kerran. Mietin sitä, että onko sitä osattu hyödyntää? Ensinnä, että osataanko hankkia tietoa ja sitten osataanko sitä hyödyntää, niin mitä te ajattelette, onko osattu suunnitella kirkon toimintaa tai jotakin seurakuntiin liittyvää sen tiedon pohjalta, mitä on siitä tulevaisuudesta ollut, joka on jo toteutunut? Ymmärrätekö?
- AM - Minä ymmärrän hyvin mitä sinä tarkoitat, enkä minä oikeastaan tiedä, että ollaanko. Ne ilmiöt tulevat sitten jossain vaiheessa niin merkittäviksi, että niihin on pakko reagoida. Mutta esimerkiksi se ilmiö, että aikuiset erkaantuvat kirkosta, niin me tiesimme sen jo 2000-luvun alussa, mutta kun se ei ollut silloin vielä ihan kunnolla totta, niin ei seurakuntien toiminnassa siihen pystytty oikeasti reagoimaan. Minä ajattelen, että nyt siitä on kulunut 20 vuotta, nyt me pikkujiljaa osaamme pikkuisen miettiä, että mihin. Toisaalta minä ajattelen, että okei, ehkä se oli hyvä, että meidän päässämme se liikkui niin pitkän aikaa ja muokkasi jotenkin sitä maaperää. Mutta miltä se näyttää noin tutkijan näkökulmasta? En nyt tarkoita kirkkoa vaan ylipäätään, että miten se mitä te näette tulevaisuudessa tapahtuvan, niin miten nopeasti yhteiskunta pystyy reagoimaan niihin?

- HH - Minä näen sen ehkä niin, että kun ajatellaan nyt kirkkoakin, niin on tosi hyviä tulevaisuusselontekoja ja raportteja on tehty, mutta sitten ne ehkä jäävät ylätasolle. Että siellä käytännön toiminnassa ne ketkä sitä toimintaa tekee, niin ne eivät ehkä ole yhtään tietoisia siitä, että siellä ylempänä on tehty jotain selontekoja, niin ne asiat eivät ehkä toteudu siinä käytännössä. Vaikka oltaisiinkin tehty sitä ennakkointityötä ja nähdään mihin suuntaan ollaan menossa ja mitkä ovat ne asiat, jotka muuttuvat, niin niihin ei reagoida kuitenkaan tarpeeksi ajoissa, että ei ruveta muuttamaan sitä toimintaan kuitenkaan, mikä sama asia voi näkyä ihan muutenkin yhteiskunnan tasolla. Vaikka tehdäänkin jotain ennakkointitoimintaa, niin välttämättä se, että se vaikuttaisi siihen, että nyt lähdetäisiin muuttamaan sitä tämän hetken toiminnan suuntaa, ei aina sitten toteudu kuitenkaan. Että jotenkin sellainen tietoisuus ja ymmärrys, että hei, meidän pitäisi nyt tehdä jotain eri tavalla ei kuitenkaan toteudu ennen kuin rupeaa vasta suuremmat ongelmat näkymään myös siellä ehkä alemmillakin tasoilla.
- LML - Se on varmaan ihan totta, ja se on vaikea tehtävä, jos on itse jonkun luennon kuullut tai vaikka jonkun kirjan lukenut, miten sen sitten suodattaa ja yksinkertaistaa ja muistaa, toistaa ja toistaa niitä asioita, mitä on ehkä itse oppinut.
- AM - Ehkä kirkossa on vielä, ja ehkä muuallakin yhteiskunnassa on sellainen haaste näihin tulevaisuussignaaleihin, että ne jotka harrastavat seurakuntaa, niin eivät välttämättä kuulu siihen kategoriaan, mistä tulevaisuussignaalit puhuvat. Siksi sen perustoiminnan muuttaminen on vaikeata, koska ne uskolliset, jotka siellä käyvät kaipaavat sitä tuttua, vanhaa, turvallista eivätkä he tietenkään näe, että jotain pitäisi muuttaa. Enemminkin tulee kritiikkiä jos ruvetaan liian äkkiä tekemään jotain muutosliikkeitä.
- LML - Niin, ja siinä on tosi vahva tunneside ihmisillä siihen, mikä on ehkä ollut vuosikymmenet tai pitkään, ja missä on itselle tärkeitä ihmisiä, ja mikä on ehkä sen viikon tai kuukauden kohokohta, kun saa osallistua johonkin. Sen ymmärtää kyllä, että jos sitä aletaan vähentää tai muuttaa, usein varmaan se, että työntekijällä ei ole enää niin paljon aikaa sille pienelle ryhmälle tai isollekin ryhmälle, että jos halutaan jotain muuta tehdä, niin se tarkoittaa sitä, että pitää ottaa pois. Mutta mites tästä eteenpäin? Mitä sinä ajattelet, onko hiljaisia signaaleja tai jotakin sellaisia, jotka ovat erityisen merkittäviä?
- HH - Toki ne kaikki sellaiset suuretkin megatrendit mitkä vaikuttavat meidän yhteiskuntaan kaiken kaikkiaan, niin vaikuttavat totta kai myös kirkon toimintaan. Eli ilmastonmuutos tai digitalisaatio tai tällainen teknologian kehittyminen ovat kaikki sellaisia, jotka näkyvät. Toisaalta myös ehkä väestön ikääntyminen, että meillä yhä useampi on ikääntyneempi, koska toisaalta etenkin näissä länsimaissaakin näkee miten syntyvyys laskee ja toisalta ehkä eliniät pitenee, niin ehkä meillä sitten on vähän epätasapainoa tässä väestöpyramidissa. Totta kai nämä nämä kaikki heijastuvat siihen, minkalaista kirkon toiminta on. Ja toisaalta jos kaikki ovat sitten jossain virtuaaliodellisuudessa, niin pitääkö kirkonkin olla jossain virtuaaliodellisuudessa mukana. Kyllähän tämä podcastkin on hyvä esimerkki, että ollaan tämän päivän jutuissa mukana.
- LML - Se väestön ikääntyminen on kyllä valtavan iso haaste, kun seurakunta on perinteisestikin tavoittanut vanhempaa väkeä, sellaisia yleensä, jotka pystyvät sinne seurakuntatalolle tulemaan. Ja ennen vanhaan oli niitä kotikäyntejäkin paljon, mutta nyt se väestön määrä on niin paljon, että emmehän me voi edes syntymäpäiväkäyntejä käydä, sillä lailla kun minä muistan, että on soitettu jokaikiselle sinä päivänä täyttävälle. Muistatko sinä Aulikki, onko sinulla ollut sellaista?

- AM - No, minun seurakuntataustani on niin paljon ohkaisempi kuin sinun, että minä olen tehnyt työurani niin muualla. Mutta meillä soitettiin vielä itse asiassa koronaan asti tai ehkä koronan aikanakin, että nyt vasta on lähdetty siihen ettei soiteta vaan lähetetään kortti, ja sitten siinä on se pyyntö tai ehdotus, että jos he haluavat ottaa yhteyttä, jos he haluavat, että joku tulee käymään tai näin.
- LML - Siinä on muuttunut se, että henkilömäärät per päivä ovat liian isoja, ja toiseksi ne vanhukset ovat erilaisia. Ennen oli, voi olettaa, että hyvin moni oli mielissään ja koki luontevaksi, että pappi tulee käymään, ja sitten se on moninaistunut myöskin se joukko.
- AM - Minun tekisi vielä mieleni peruuttaa pikkuisen, minä en tiennyt tulevaisuudentutkimuksesta mitään muuta kuin olen Laura Marian kanssa kuunnellut kaikenmaailman esitelmiä kyllä, mutta kun te haette hiljaisia signaaleja, niin miten te haette niitä?
- HH - No, se ei tietenkään ole kyllä ole mikään yksinkertainen osa tätä Tulevaisuudentutkimusta, mutta se on toisaalta ehkä hirveän mielenkiintoinen, muttei ole sellainen suoraviivainen. Hiljaiset signaalit ovat sellaisia, ehkä jotain pieniä merkkejä jostain, ne voivat olla jonkun yksittäisen yhteisön tai jonkun yrityksen tai jotain pieniä sellaisia vaikka uusia tapoja tehdä jotain asiaa, että keksitään, miksi me emme voisi tehdä tätä asiaa tällä tavalla. Ne voivat olla ihan tällaisia sosiaalisia innovaatioita tai voivat ne olla teknologisiakin kehityksiä. Mutta sitten ne alkavat jostain pienestä, sinä voit lukea vaikka jonkun uutisen tai jonkun tieteellisen tutkimuksen tai tällainen on huomattu tai tällaista on ruvettu tekemään jossain. Hiljaiset signaalit ovat sellaisia, että niistä ei tiedä koskaan voimistuvatko ne, tuleeko niistä trendi, joka sitten laajenee isommaksi, vaikka globaaliksi ilmiöksi. Ja ne voivat just olla, vaikka juuri jollain tieteen eri alalla tapahtuu joku juttu, ja sitten se lähtee yhtäkkiä, kaikki muutkin keksivät, että hei, tämä onkin hyvä juttu, että tätä voidaankin käyttää. Mutta sitten niistä ei koskaan tiedä ovatko ne sellaisia, että ne kuolevatkin pois, että ei se nyt toiminutkaan.
- AM - Millaisia ovat ne hiljaiset signaalit, jotka ovat sinusta juuri nyt tosi mielenkiintoisia?
- HH - Tosi vaikea kysymys. Niin, en minä tiedä... Voisi ehkä miettiä, jos nyt lähtee vaikka tästä lähipiiristä, että minkälaisia tapoja vaikka nuorisolla on jotain asioita tehdä. Tekevähän he asioita ihan eri tavalla kuin me olemme tottuneet tekemään, käyttävät erilaisia alustoja ja kokoontuvat vallan jossain verkon välityksellä. Etteivät he välttämättä näekään, ne kaverit kaikki nähdään muualla kuin jossain live-tilanteessa. Tällaista voi miettiä, että onko se sitten sellainen, joka valtavirtaistuu, että meidän ei tarvitsekaan nähdä ihmisiä tällä lailla livenä ihmisiä vai ei, mikä se on sitten se meidän tarpeemme tulevaisuudessa kohdata toisia.
- LML - No, onko ne megatrendit sitten helppo erottaa?
- HH - Megatrendit ovat sitten globaaleja, isoja juttuja.
- LML - Täytyy nekin jonkun määrittää.
- HH - Jonkun täytyy määrittää. Toki niitäkin voidaan määrittää. Onhan olemassa hirveä määrä erilaisia organisaatioita, jotka määrittelevät megatrendejä. Suomessa nyt voidaan ajatella, että Sitra ehkä määrittelee niitä megatrendejä, jotka meille näkyvät. Mutta onhan monenlaisia tulevaisuudentutkimuksen organisaatioita ja monenlaisia ajatushautomaita, jotka sitten määrittelevät niitä omia megatrendejänsä. Mutta ehkä just sellaiset ilmiöt, jotka me jo näemme, mitä meistä kukaan ei pysty enää vastustamaan, vaikka joku teknologian kehitys, niin sehän vaan nyt sitten kehittyy, emme me voi sitä jarruttaa millään tavalla. Toisaalta ehkä myös nämä kaikki ympäristökriisit eivät nekään ratkea ihan näin, että nyt

tehdään jotain. Vaan kyllä se on niin, että ne ovat menossa johonkin suuntaan ja sille ei voi just nyt mitään tälläläilla nopeasti. Mutta totta kai meidän täytyy huomioida ne siinä mitä teemme ja miten me ehkä voimme, ei välttämättä aina hyväksyäkään, vaan saada sitä asiaa, nimenomaan tässä ilmastokysymyksessä, miten me voimme tehdä eri tavalla, että se sitten vaikuttaa johonkin.

- LML - Tässä on vielä se joku ristiriita myös tämän tulevaisuudentutkimuksen tai –tietoisuuden kanssa ja seurakunnan kanssa, kun seurakunta ja Jumala ennen kaikkea edustaa sitä pysyvyyttä, sitä turvaa, joka on iankaikkinen. Niin vaikka puhutaan Jumalasta, joka on iankaikkinen, niin kyllä se helposti mielikuvissa se, että kirkko on aina ollut tuossa vaikei se ole ollut ja seurakunta, joka pysyy samanlaisena. Ehkä se muutos on vaikeaa. Tai sanokaa joku asia, jota kirkko ei olisi vastustanut kun se (asia) on ollut uusi!
- AM - Siis kirkko on aina vastustanut kaikkea, mutta eivät aina kaikki kristityt ole vastustaneet, mutta se kirkon kovaääninen siipi on kyllä vastustanut ja kirkossa oleva valta on usein vastustanut sitä mikä on muutos. Että ei kirkko kyllä eturintamassa ole ollut. Jos ajattelee, että Jeesus ehkä kulki eturintamassa ja sanoi, että tehkää mielenmuutos, niin ehkä se ei ole ollut kirkolle kauhean ominaista.
- LML - Se on ollut vaikeaa...
- AM - Jotakin sellaisia, en tiedä ovatko ne edes hiljaisia signaaleja, ehkä ne ovat vielä hiljaisia signaaleja, jotain minusta näkyy. Yksi on ollut se, että nämä vanhat kirkkorakennukset vetävät puoleensa. Että me näemme lapset ja perheet, tai ennen kaikkea perheet, eivät tule enää ainakaan tuolla keskustassa tule seurakuntatalolle, mutta se kaikki mikä tapahtuu Tuomiokirkossa, niin sinne tullaan mielellään. Vanhat kirkkorakennukset vetävät jotenkin puoleensa. Niissä on jotain mystistä, niissä on jotain salattua, jotain kiehtovaa, ja sinne tullaan. Se ihan selvästi näkyy ja tätä meidän pitäisi hyödyntää. Toinen mitä me olemme tietysti jo pitkään tehty on hiljaisuuden liike, pyhiinvaelluksetkin, hiljaisuuden jooga, meditaatiot... Nehän ovat, etenkin meditaatiot, iso trendi muualla, mutta jotenkin kirkossa se on ollut aika pientä, myös se, että niihin osallistutaan. Ei ne nuoret aikuiset jotenkin tahdo siihen kristilliseen meditaatioon löytää. Joskus minä ajattelen, että yksi syy siihen on ollut se, että kirkko on ollut niin hidas. Silloin kun nousi tämä meditaatioajatus ja mindfulness ja kaikki sellaiset, niin kirkko piti sitä enemmän synnillisenä kuin toivottavana. (Kirkko) Ei ollut siinä alussa mukana, ja nyt tavallaan se juna vähän meni, ja siihen hyppääminen ei olekaan enää niin helppoa.
- LML - Me teimme vuosi sitten, Hanna oli mukana, kun tehtiin piispantarkastusta varten Maarian seurakunnan tulevaisuusnäköjuttu, niin mitä sinä ajattelet, että pitäisikö sitä päivittää nyt ja mitkä ovat tällä hetkellä ne, mitä kannattaa paikallisseurakunnan tasolla hoksata ja tiedostaa?
- HH - Totta kai sitä pitää jatkuvasti tarkastella, että mitä uutta, ja koska koko ajanhan nousee jotain uusia juttuja. Ja toisaalta sellainen tulevaisuusprosessi on hyväjust tehdä koko yhteisön kesken, koska silloin kaikki rupeavat ajattelemaan sitä asiaa eri tavalla, ja ehkä suuntaa niitä ajatuksia sinne tulevaisuuteen eikä vaan eletä siinä tässä hetkessä ja mikä nyt on kivaa. Vaan sitten kun sitä tehdään sellaisella porukalla, niin kun joku sanoo jotain muuta ja sitten huomataan, että täällä olikin tällaista, niin se ehkä tuo jotenkin sellaista, avartaa sitä näkökulmaa ja tuo niitä uusia ajatuksia ja ehkä virittää sinne tulevaisuuteen niitä kaikkien osallistujien ajatuksia. Että kyllä se on ihan sellainen hyödyllinen prosessi aina välillä vähän tarkastella sitä yhdessä.

- AM - Onko tulevaisuus sinusta, tai onko meillä odotettavissa hyvä vai huono tulevaisuus?
- HH - Ehkä tulevaisuuden tutkimuksen, toisaalta siinä on ehkä sellainen positiivinen sävy, että kun me ennakoimme sitä tulevaisuutta ja mietimme sitä tulevaisuutta, niin me pystymme vaikuttamaan siihen tulevaisuuteen, kun me nyt teemme niitä ratkaisuja. Koska se mitä me päätämme tänään, niin se vaikuttaa siihen, millaiseksi tulevaisuus muotoutuu. Se on minusta kuitenkin sellainen positiivinen ajattelu, että niillä meidän toiminnoilla on merkitystä, koska se polku, jonka me valitsemme, johtaa jo sitten johonkin suuntaan. Jos meillä on jotain sellaisia ajatuksia, että mihin me haluamme päästä, niin sitten me pystymme tavoittelemaan jotain parempaa jos me teemme niitä valintoja sen mukaan, että me mietimme niitä siinä kohdassa, kun me olemme niitä tekemässä.
- LML - Se oli se käsite ”toivottu tulevaisuus”, eikö ollut? Määritellään, katsotaan mitkä asiat vaikuttavat siihen tulevaisuuteen ja ehkä varmaan mitä me emme voi muuttaa, mikä tapahtuu joka tapauksessa, että mitä me niiden asioiden kanssa teemme.
- HH - Mitä ehkä pitää siinä juurikin huomioida. Kyllä ne megatrendit siellä vaikuttavat joka tapauksessa meidän elämässä, ja miten ne sitten näkyvät, että miten siihen sitten pitää reagoida ettei olla siinä tilanteessa, että hei, maailma meidän ympärillämme on muuttunut, ja me olemme ihan, että mitä nyt tehdään. Se on paljon suurempi se muutos, kun pitää reagoida siihen mitä on tapahtunut vaan sitten jos me pystymme jo vähän miettimään mihin suuntaan ollaan menossa niin sitten ei tarvitse tehdä ehkä niin suuria muutoksia kerralla, kun pystymme jo suuntaamaan itseämme ehkä johonkin suuntaan ja pikku hiljaa viemään päätöksillä sitä toimintaa uusille urille.
- AM - Kun tämä on sinun jokapäiväistä leipääsi, niin vaikuttaako se myös sinun arkielämään? Onko niin, että sinun arkielämässäsi myös aktiivisesti joku muuttuu sen sinun saamasi tutkimustuloksesi mukaisesti?
- HH - Ehkä se tapahtuu sillä lailla tiedostamatta, varmaan se vaikuttaa jollain tasolla. Toki niitä oman elämän tulevaisuuksia ei aina niin aktiivisesti mieti, mutta kyllä siinä varmaan joku pohjavire jossain on olemassa.
- LML - Oletko sinä tehnyt jotain sellaista urasuunnittelua tai tällaisia tavoitteita jotenkin elämässä muuten?
- HH - No, en ehkä siten, että mietin mitä aion kymmenen vuoden päästä tehdä, niin en kyllä ole tehnyt. Mutta kun on ollut sellaisia valintatilanteita, että lähdenkö nyt tekemään väitöskirjaa tuonne vai pysynkö tässä, niin niissä kohdissa aina miettii, että okei, jos minä valitsen tämän polun se ehkä vie jonnekin pidemmälle.
- LML - Onko vienyt?
- HH - On kyllä.
- AM - Te olette varmaan siis monitieteellinen yhteisö (tulevaisuudentutkimus), minä kuvittelen näin, mikä on sinun pohja-tieteesi, mistä sinä lähdet?
- HH - Minä olen opiskellut maantiedettä.
- AM - Ja teillä on sosiologeja ilmeisesti siellä ja...
- HH - Ja paljon kansantieteilijöitä itse asiassa...Myös joiltain teknisiltä aloiltakin, filosofiasta, kaikenlaisilta aloilta. Tulevaisuudentutkimuksessa, se opetuskin, jota tarjotaan, on vain

maisteritason, että se kandidataso pitää sitten hankkia ensin joltain muulta tieteen alalta. Se juuri rikastuttaa ehkä sitä, että tulee sitä tietoa sieltä eri tieteen aloilta, jota tuodaan sitten yhteen, jolloin sitten eri näkemykset tuo sitä erilaista tietoa.

- LML - Onko siinä jokin perusasia, joka on vaikea oppia, mikä pitää saada oikeaan asentoon ajattelussa, että voi tutkia tulevaisuutta?
- HH - Sellainen ajattelun pitkäjänteisyys ehkä, että pitää miettiä vähän pidemmälle, eikä vaan miettiä mitä huomenna tai ensi viikolla tai ensi vuonna, vaan mitä ehkä viiden vuoden tai kymmenen vuoden päästä, toki riippuu tietysti aihepiiristä, minkälaisella aikajänteellä niitä on syytä miettiä.
- LML - Voiko sitä sanoa laskelmoinniksi?
- HH - Voi sitä tehdä myös niinkin. Koska toisaalta kyllähän esimerkiksi yritykset tekevät tosi paljon ennakkointia. Shell on ruvennut tekemään ensimmäisiä skenaarioita jo viisikymmentä vuotta sitten. Nehän ovat sellainen mihin yritysmaailmassa on lähdetty luotaamaan. Taas oli uudet skenaariot julkaistu.
- LML - Miten osuvia ne todellisuudessa ovat?
- HH - Koskaanhan me emme voi täysin tietää sitä minkälainen tulevaisuus on, mutta sitten kun on jotain mahdollisia tulevaisuuksia, niin niiden pohjalta voi arvioida sitä toimintaa. Eli okei, jos me menemme tällaiseen skenaarioon, mitä se tarkoittaa meidän nykyisessä toiminnassamme, pärjäämmekö me siinä maailmassa tai jos se onkin tällainen se skenaario pärjäämmekö me sellaisessa maailmassa. Että sitten se yritys voi jotenkin vahvistaa jotain heikkouksia tai yrittää saada sitä omaa toimintaansa, että se sitten pärjää vaikka neljässä erilaisessa skenaariossa, mitä ovat itse esimerkiksi luoneet esimerkiksi siitä tulevaisuudesta.
- AM - Tämähän olisi mielenkiintoista! Kirkkohan teki tällaiset kerran, niitä oli kolme erilaista skenaariota ja sen vastaanotto oli moninainen. Mutta sehän olisi aika hauska tehdä myös meillä täällä Turun ja Kaarinan seurakunnissa. Tehdä neljä eri skenaariota, ja miettiä miten me niissä neljässä eri skenaariossa pärjättäisiin. Sehän olisi tosi mielenkiintoista!
- LML - Hmm.
- HH - Mmm.
- LML - Kuinka monta (skenaariota) sinä, Hanna, tekisit, jos sinua pyydettäisiin miettimään?
- HH - Neljä on sellainen, joka helposti ehkä tulee, mutta se on ehkä sellainen vähimmäismäärä. Jos tehdään vaan kaksi, se on vähän niin kuin joko tai, heh heh.
- AM - Mitä vaikutti se, että tuli tällaisia odottomattomia, kuten pandemia tai nyt tämä sota Euroopassa, ehkä niitä ei ainakaan tässä mittakaavassa, no, ehkä Ukrainan sota pystyttiin ajattelemaan, että se tulee tavalla tai toisella, mutta miten se on vaikuttanut näihin skenaarioihin sitten kokonaisuudessaan?
- HH - No, onhan molemmista varmasti ollut jo jollain porukalla ollut selkeä näkemys, että näin tulee tapahtumaan. Ja onhan pandemioitakin lääketieteen piireissä jo kauan ennakoitu, että joku pandemia tulee tapahtumaan, että eivät ne sinänsä olleet mitään uutta eikä yllättävää. Ruohonjuuritasolla ei sitten taas ollut sellaista, vaikka niistä on toisaalta jossain piireissä tiedetty, että sellainen pandemia varmasti kyllä tulee, ja niitä on minun mielestäni jo kymmeniä vuosia odotettu, että joku pandemia on tulossa. Että eivät ne ehkä sillä tavalla ole

mitään muuttaneet sitten siinä ennakoinnissa, että kyllä niitä on jo osattu ennakoida, mutta ne eivät sitten ehkä tässä meidän tavallisen kansan tietoisuudessa välttämättä ole olleet, että ai niin, oikeasti, tällaistaikin voi tapahtua.

- LML - Kyllä pandemia oli valmiussuunnitelmassa aina, mutta se jotenkin osattiin ajatella, että sitten tulee paljon vainajia, työvoimaa tarvitaan hautaamaan. Toiseksi ajateltiin jotenkin, että työntekijät ovat muutaman viikon poissa, mutta jotenkin se tarttuvuus ja tartuttavuus loistivat poissaolollaan, että mitä kaikkea se sitten tarkoittaa ja mihin se sitten vei. Että oli tiedetty, että tulee, muttei osattu ollenkaan ajatella mitä kaikkea (tuli) ja sitten se kesto voi olla tuollainen kuin se oli.
- HH - Niin, että se ei ole mikään puoli vuotta ja sitten se on ohi.
- LML - Niin.
- AM - Mutta eikö elämässä ole usein niin, että me voimme ennakoida jotain, että joku asia tulee, mutta sitten kuitenkin kun se tulee, se tulee erilaisena kuin me olemme sen kuvitelleet.
- HH - Näin se on. Koskaan ei voi ennustaa. Sehän tässä on, me emme pysty ennustamaan tulevaisuutta, me voimme vain ennakoida sitä, mutta niissä on hienoinen ero.